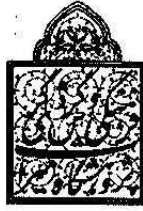

۱۳۵۴.۱۲
۹۴/۷/۱۸

واژه‌نامه گویش ابیانه

نگارنده:

مرضیه صنعتی

همکاران:

A-PDF

تینا درخشان رنگی

Watermark

پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

پژوهشکده زبان‌شناسی، کتبی‌ها و متون

تهران - ۱۳۹۴

سرشناسه	مناعتی، مرضیه، ۱۳۴۸ -
عنوان و نام پدیدآور	واژه‌نامه گویش ابیانه / نگارنده مرضیه مناعتی، همکاران تینا درخشان‌رکنی، ندا ازکیا؛ [برای پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، پژوهشکده زبان‌شناسی، کتبی‌ها و متون].
مشخصات نشر	تهران: سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	۴۱۴ ص.؛ مصور، جدول.
شابک	978-600-6953-56-4 : ۳۰۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	فیا
موضوع	ابیانه‌ای -- واژه‌نامه‌ها
موضوع	ابیانه‌ای
موضوع	زبان‌های ایرانی -- گویش‌ها -- واژه‌نامه‌ها
شناسه افزوده	درخشان رکنی، تینا، ۱۳۵۶ -
شناسه افزوده	ازکیا، ندا، ۱۳۵۸ -
شناسه افزوده	سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، پژوهشکده زبان‌شناسی، کتبی‌ها و متون
شناسه افزوده	سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری
رده بندی کنگره	۱۳۹۴/۶۳۳۸ PIR
رده بندی دیویی	۳۰۹.۳
شماره کتبشناسی ملی	۳۹۶۲۵۲۴

نام کتاب : واژه‌نامه گویش ابیانه

نگارنده: مرضیه مناعتی

همکاران: تینا درخشان رکنی، ندا ازکیا

ناشر: پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری

حروفچینی و صفحه‌آرایی: مجتبی مناعتی

نظارت چاپ: محمود سلیمی

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۴

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: اسری

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۹۵۳-۵۶-۴

قیمت: ۳۰۰۰۰ ریال

نشانی: تهران، خیابان امام خمینی، روبروی موزه ملی ایران، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری،

تلفن و نمابر: ۶۶۷۳۶۵۸۷ - ۶۶۷۳۶۵۸۶

کلیه حقوق برای سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری محفوظ است.

فهرست مطالب

۹	پیش درآمد
۱۱	مقدمه مدیر وقت پایگاه میراث فرهنگی ایبانه
۱۳	مقدمه
۱۳	۱- درباره ایبانه
۱۸	۲- ویژگی های گویش ایبانه
۱۸	۱-۲ ویژگی های آوایی
۲۰	۲-۲ ویژگی های صرفی و نحوی
۳۰	۳- مراحل تألیف واژه نامه
۳۰	۱-۳ مرحله گردآوری
۳۱	۲-۳ مرحله آوانویسی
۳۲	۳-۳ مرحله تکمیلی
۳۲	۴-۳ مرحله نهایی
۳۲	۴- قدردانی
۳۴	۵- کلام آخر
۳۵	ویژگی های واژه نامه و راهنمای استفاده از آن
۳۵	۶- نمای کلی واژه نامه
۳۷	۷- بخش های مختلف مدخل
۳۷	۱-۷ سرمدخل
۴۱	۲-۷ املا
۴۳	۳-۷ آوانوشتۀ (تلفظ)
۴۷	۴-۷ شرح یا معادل فارسی

۴۸	۵-۷ اطلاعات کمکی
۵۰	۶-۷ ارجاعات
۵۲	۷-۷ شاهد
۵۲	۸- نکاتی درباره واژه‌نامه فارسی - ایبانه‌ای
۵۴	۹- منابع
۶۳	واژه‌نامه ایبانه‌ای - فارسی
۲۱۳	واژه‌نامه فارسی - ایبانه‌ای
۲۷۳	پیوست‌ها
۲۷۵	پیوست ۱: واژه‌نامه ایبانه‌ای - فارسی (با آوانویسی تفصیلی)
۳۸۵	پیوست ۲: فهرست افعال ایبانه
۴۰۵	پیوست ۳: فهرست اسامی خاص نکاتی
۴۱۰	پیوست ۴: فهرست پیشوندها و پسوندها

A-PDF

Watermark

فهرست جداول

۲۲	جدول (۱) صرف افعال لازم
۲۳	جدول (۲) صرف افعال متعدی
۲۵	جدول (۳) ضمائر (و صفت) متصل و منفصل
۲۵	جدول (۴) صفات اشاره دور و نزدیک
۵۶	جدول (۵) - همخوان ها (IPA - 1996)
۵۷	جدول (۶) - همخوان‌های گویش ایبانه‌ای در آوانویسی تفصیلی
۵۸	جدول (۷) - واکه‌ها (IPA - 1996)
۵۸	جدول (۸) - واکه‌های گویش ایبانه‌ای در آوانویسی تفصیلی
۵۹	جدول (۹) - نشانه‌های زیر و زبری گویش ایبانه‌ای
۵۹	جدول (۱۰) - نشانه‌های اختصاری
۵۹	جدول (۱۱) - نشانه‌های راهنما
۶۰	جدول (۱۲) - نشانه‌های آوانویسی کلی
۶۱	جدول (۱۳) - جدول الفبایی آوانگار بین المللی (IPA)

A-PDF

Watermark

کتاب حاضر با عنوان «واژه‌نامه گویش ایبانه» شامل اطلاعات آوایی، واژگانی و معنایی درباره این گویش است و در بخش مقدمه نیز به برخی فرایندهای آوایی، صرفی و اطلاعات نحوی اشاره شده است. این کتاب بدون در نظر گرفتن الگوهای رده‌شناختی نوین اما با بهره‌گیری از اصول فرهنگ‌نویسی نوشته و از ارجاع و شاهد و اصول تعریف‌نگاری استفاده شده است. لازم به ذکر است که واژه‌نامه حاضر در سال ۱۳۸۶ آماده چاپ شد اما متأسفانه به دلایل برخی مشکلات اداری حاکم بر پژوهشگاه سازمان میراث فرهنگی و انتقال موقت آن به شهر دیگر، علی‌رغم آنکه این کتاب داوری شده بود، چاپ آن تا سال ۱۳۹۴ به تأخیر افتاد. بنابراین اطلاعات موجود در این کتاب متعلق به دهه گذشته است.

در این مدت زمان نسبتاً طولانی در پژوهشگاه سازمان میراث فرهنگی جابه‌جایی‌هایی در جایگاه ریاست پژوهشگاه و پژوهشکده رخ داده است و هر یک از رؤسای وقت سهمی در تلاش برای چاپ این کتاب داشتند. اما در زمان حاضر بر خود لازم می‌دانم از سرکار خانم دکتر مژگان اسماعیلی ریاست محترم پژوهشکده که تلاش نمودند تأخیر چاپ این کتاب پس از هشت سال به اتمام برسد تشکر کنم. همچنین از سرکار خانم ملیحه مهدی‌آبادی مدیر محترم مرکز اسناد و کتابخانه که زحمت هماهنگی‌ها و کارهای مربوط به انتشارات را کشیدند و آقای مجتبی صنعتی که کل کتاب را تایپ و صفحه‌آرایی نمودند سپاسگزاری نمایم.

Watermark

مرضیه صنعتی

خرداد ماه ۱۳۹۴

به نام خداوند جان و خرد
کزین برتر اندیشه بر نگذرد

گوناگونی زبان، آداب و رسوم، لباس و ... معلول تنوع فرهنگ در گستره ایران زمین است و قوام و دوام آن، گویای هماهنگی کامل با نیازهای انسان در طول قرن‌ها بوده است. درک جایگاه و نقش جهانی تمدن کهن ایران، توجه به اهمیت غنای تاریخی در پهنه این سرزمین را ضروری می‌سازد و این مهم با شناخت، حفظ و معرفی ارزشهای کم نظیر به جای مانده از پیشینیان میسر است. تحقیقاتی که تاکنون به من حضور اندیشمندان و متخصصین سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری در زمینه‌های مختلفی چون: تاریخ، مردم‌شناسی، زبان‌شناسی، باستان‌شناسی و معماری انجام گرفته است، روشنگر نکات کلیدی از سابقه تمدن و سکونت در این دیار بوده و جامعه علمی همواره از دستاوردهای این پژوهش‌ها بهره‌مند شده است. تعدد فرهنگ‌ها در این سرزمین با جذابیت‌های فراوان، همیشه مورد توجه صاحب‌نظران بوده و مهیا بودن زمینه پژوهش، همواره دعوت‌کننده مشتاقان علم و اندیشه شده است. روستای ابیانه که در استان اصفهان و حوزه شهرستان نظر واقع شده است، علی‌رغم نزدیکی فاصله و همجواری با شهرهای بزرگی چون کاشان و نظیر در تمام زمینه‌های فرهنگی از الگوهای خاص خود پیروی کرده است. معماری، پوشش، زبان، آداب و رسوم و ... با شاخصه‌هایی منحصر به فرد از مهمترین ویژگی‌های این روستای تاریخی است و شواهد متعدد گویای قدمت و تاریخ چند هزار ساله آن است. وجود ارزشهای والا در این روستا، سبب شد تا پایگاه روستای تاریخی ابیانه علاوه بر فعالیت جهت حفظ شاخصه‌های کالبدی- فضایی، پژوهش در زمینه‌های مختلف را در دستور کار خود قرار دهد و سعی نماید تا به ابهامات بیشمار تاریخی- فرهنگی پاسخهای مستند و شایسته داده شود.

یکی از مباحث مهم و شایان توجه، زبان خاصی است که مردم ایبانه به آن صحبت می‌کنند و با گویش روستاهای پیرامون متفاوت است. با توجه به اینکه طبیعت زبان و گویش در طول زمان با خطر و احتمال تغییر مواجه است و هم اکنون نیز فقط عده معدودی از مردم محلی به واژگان اصلی آشنایی کامل دارند، حساس بودن مسئله و اهمیت انجام پژوهش در این زمینه را روشن سازد.

در این مسیر حمایت جناب آقای مهندس سید محمد بهشتی ریاست محترم وقت پژوهشگاه سازمان و عنایت جناب آقای دکتر سعید عریان ریاست محترم وقت پژوهشگاه زبان و گویش، موجب شد تا این مهم در دستور کار پژوهشگاه زبان و گویش قرار گیرد. با اعزام کارشناسان برجسته و صاحب نظر به روستا، در مدت زمانی کوتاه، تحقیقی وسیع و همه جانبه آغاز گردید و امروز شاهدیم که این تلاش در سایه لطف خداوند و همت و علاقه همکاران، بویژه همکار عزیزم سرکار خانم دکتر مرضیه صناعتی که مسئولیت این پروژه را بر عهده داشتند، به ثمر نشست. از ایشان به پاس زحمات دلسوزانه شان سپاسگزارم.

در اینجا مراتب قدردانی خود را از جناب آقای مهندس اسفندیار رحیم مشایی ریاست محترم سازمان، جناب آقای دکتر سید طه هاشمی ریاست محترم پژوهشگاه، جناب آقای دکتر ابوالقاسم اسماعیل پور ریاست محترم پژوهشگاه زبان و گویش و همه دانشمندان، اندیشمندان و مردم شریف و صاحب نظر ایبانه که در این راه همراه بودند، اعلام می‌دارم. امید است نتایج این پژوهش بتواند جامعه علمی ایران و جهان را در روشنگری گامهای تازه‌ای یاری دهد.

عظیمه ریاحی دهکردی

بایگاه میراث فرهنگی، صنایع دستی و

گردشگری روستای تاریخی ایبانه

زمستان ۱۳۸۵

۱- دربارهٔ ایبانه

روستای ایبانه از روستاهای زیبا و تقریباً شناخته‌شدهٔ ایران است که به دلیل معماری خاص، رنگ خاک، آداب و سنن، آب و هوا و شرایط دیگر آن مشهور و مورد توجه گردشگران است. این روستا جزو روستاهای دهستان برز رود، از بخش حومهٔ شهرستان نظنر (واقع در استان اصفهان) است و دارای طول جغرافیایی 51° و 36° و عرض جغرافیایی 33° و 35° است و در ارتفاع ۲۲۲۰ متری از سطح دریا قرار دارد. در جنوب غربی آن کوه دومیلان، در شمال غربی کوه کلاجار و در شمال شرقی کوه هیمند واقع شده است. آب و هوای آن دره‌ای، معتدل و خشک است و رودخانهٔ برز رود از جنوب آن می‌گذرد (فرهنگ جغرافیایی آبادی‌های کشور ۱۳۶۶، ص ۴). دین ساکنان ایبانه اسلام و مذهب آنها شیعهٔ اثنی عشری است. گویش آنها ایبانه‌ای و زبانشان فارسی است. (موسوی بجنوردی ۱۳۷۳، ص ۴۶۱)

رکوعی (۱۳۷۳) دربارهٔ ریشهٔ واژهٔ ایبانه می‌گوید این واژه از دو جزء «اب + یانه» تشکیل شده است و تغییر صورتی از کلمهٔ «آیبانه» به معنای آب فراوان است (ص ۷۶). در حالی که تلفظ ایبانه به گویش محلی «وی یونا» است و مردم آن روستا معتقدند که به معنای «بیدستان» است چرا که قبلاً درختان بید زیادی در این روستا وجود داشته است که اکنون جای اکثر آنها را باغ‌های پرمحصول یا ساختمان گرفته است.

از آثار تاریخی ایبانه می‌توان مسجد جامع، مسجد پُرناله، مسجد حاجتگاه، امامزاده، آب‌انبار، قلعه، کاروانسرا، آتشکدهٔ هارپاک، عید مهر و نیایشگاه نامید. با توجه به وجود آتشکدهٔ هارپاک موجب شده است مردم بر این باور باشند که مذهب قدیم ایبانه، زرتشتی بوده است و از هزار سال به این طرف مسلمان شده‌اند و هر گونه استفادهٔ مردم از آتش روشن جلوی در خانه یا چراغ روشن در مسجد را از بقایای این دین می‌دانند (امینی ایبانه ۱۳۷۳، ص ۲۱).

در ایبانه سه محلهٔ اصلی به نام‌های پایین‌ده، یُسمان و پِل و مناطق دیگری به نام‌های حاجتگاه، خانقاه و میان‌ده وجود دارد. هر خانواده بیرون از روستا بر روی تپه‌های کنار جاده، انبار غارمانندی به نام «کنده» برای نگهداری آذوقهٔ زمستانی، اشیای اضافه و همچنین دام‌ها دارد. متراکم و فشرده بودن خانه‌ها و در نتیجه کمبود فضای کافی در روستا دلیل وجود این انبارها بر روی تپه‌های خارج

از روستا است. درهای کوچک این انبارها بر روی تپه‌ها زیبایی خاصی به تپه‌ها داده است و توجه هر بیننده‌ای را جلب می‌کند.

خانه‌های این روستا بر روی دامنه پرشیبی در شمال رودخانه برز رود بنا شده است و معمولاً پشت بام صاف و مسطح هر خانه، حیاط خانه‌های بالاتر بر روی دامنه را تشکیل می‌دهد. گاهی این حالت تا چهار خانه پشت سر هم ادامه پیدا کرده است و این حالت باعث شده است در نگاه اول خانه‌ها چند طبقه به نظر برسند (موسوی بجنوردی ۱۳۷۳، ص ۴۶). رنگ خشت خانه‌ها را می‌توان به سه دسته خشت معمولی (سفید)، زرد و سرخ تقسیم کرد. البته اکثر خانه‌ها دارای نمای بیرونی با خشت سرخ رنگ یا گاهی زرد رنگ هستند. خاک سرخ از اطراف روستا برای درست کردن نمای بیرونی خانه‌ها به روستا آورده می‌شود و از آنجا که مردم ایبانه و پایگاه میراث فرهنگی ایبانه در حفظ و نگهداری آنچه این روستا را منحصر به فرد کرده است شدیداً می‌کوشند، به همین دلیل امروزه نیز هر خانه‌ای که با تیر آهن و مصالح دیگر ساخته می‌شود عموماً باید با کاه‌گل سرخ‌رنگ پوشانده شود.

پیشه اصلی مردم ایبانه کشاورزی، باغداری، دامداری و گله‌داری است. زنان ایبانه بسیار فعال بوده و علاوه بر خانه‌داری و بچه‌داری دوش به دوش مردان کار می‌کنند. قبلاً فرش‌بافی، گلیم‌بافی، زری‌بافی، گیوه‌بافی، چیت‌سازی بر روی سفره و پارچه‌ایز از شغل‌های پردرآمد زنان روستا بوده است که امروزه تقریباً کنار گذاشته شده است. همچنین ساختن زیور آلات نقره‌ای بسیار مرسوم بوده است، زیورآلاتی مانند دست‌بندهای کلفت، سنگین و گران بهاء «مَنگلی» با نقش و نگار و کنده‌کاری‌های متنوع و الگوهای پهن نقره‌ای با نگین‌های رنگی (کک، عکس‌های ۳ و ۴). فرآورده‌هایی مانند گندم، جو، سیب‌زمینی، شبدر و میوه‌هایی مانند سیب، آلو، آلوچه، گردو، بادام، زردآلو، گلابی، توت و هلو در ایبانه کشت می‌شود و نه تنها نیاز مردم را برطرف می‌کند بلکه زنان از دوشاب‌گیری (گرفتن شیر سیب) و فروش این میوه‌ها به صورت برگه و لواشک کسب درآمد می‌کنند.

مردم ایبانه به آداب و رسوم خود بسیار پای‌بندند به طوری که مهاجرین آنها هنگامی که به روستا باز می‌گردند لباس محلی به تن می‌کنند و در مراسم متفاوت، کاملاً مانند اجداد خود و اهالی روستا رفتار می‌کنند. از جمله سنت کهن ایبانه نحوه لباس پوشیدن آنها است. مردان شلوار گشاد و بلند مشکی می‌پوشند، از جمله پوشش‌های دیگر آنها ارخالق، قبا، شال کمر، گیوه و کلاه

نمندی است که امروزه پوشیدن برخی از آنها دیگر رایج نیست. زن‌ها نیز تونیک‌های بلند چاکدار و دامن‌های چین‌دار که از چند تکه برش عمودی تشکیل شده است به تن می‌کنند و چارقدهای سفید گلدار به سر می‌گذارند. این لباس‌ها گلدار و رنگارنگ است و به گفته زن‌های روستا، نوارهای دور لباس یا رنگ دامن آن نشان دهنده تازه عروس بودن، میانسال بودن یا مسن بودن است. از پوشاک دیگر زنان می‌توان پیراهن و نوعی چارقده به نام «پوتا» در زنان مسن را نام برد. نوروز، چهارشنبه سوری، ایام محرم و اعیاد در ایبانه با تشریفات خاصی انجام می‌شود. به عنوان مثال شب چهارشنبه سوری مردم آتش بر پا می‌کنند و کوزه آبی را از پشت‌بام بر روی آتش می‌اندازند. در ایام محرم نیز مردم به اجرای مراسم مذهبی گوناگونی مانند جفجه‌زنی، طلوع، پرسه، نخل و شیدا می‌پردازند. از اعمال دیگری که در این روزها انجام می‌دهند می‌توان اطعام و خیرات را نام برد. در عید فطر نیز مردم قبل از طلوع آفتاب به گورستان‌ها می‌روند و خیرات می‌کنند. از دیگر رسم‌هایی که هنوز پابرجاست اینکه اگر در خانه‌ای کسی فوت کند، و نیز در ایام محرم و نوروز منقل آتشی در خانه خود می‌گذارند. مراسم عروسی آنان نیز طی چند روز با آداب خاصی برگزار می‌شود.

A-PDF

Watermark

۲- ویژگی‌های گویش ایبانه

گویش ایبانه جزو گویش‌های مرکزی ایران است. گویش‌های مرکزی در اصطلاح زبان‌شناسان به گویش‌ها و لهجه‌هایی گفته می‌شود که در حوزه شهرهای سمنان، ری، قم، اصفهان، نائین، خوانسار، کاشان، همدان و مناطق مابین این شهرها به آنها گفتگو می‌شود (صادقی ۱۳۸۰، ص ۵). اگر گویش‌های مرکزی ایران را به چهار دسته جنوب غربی، جنوب شرقی، شمال شرقی و شمال غربی تقسیم کنیم، ایبانه و گویش‌های روستاهای اطراف آن در دسته شمال شرقی قرار می‌گیرند. تعداد گویش‌های شمال شرقی که در محدوده کاشان و نظنز رواج دارند نسبتاً زیاد است (اشمیت ۱۳۸۳، ص ۵۱۷).

گویش ایبانه به لحاظ ویژگی‌های آوایی، صرفی و نحوی آن چنان حائز اهمیت است که می‌توان در تحقیقی جداگانه این ویژگی‌ها را مورد بررسی قرار داد. اما در اثر حاضر پرداختن به تمام این ویژگی‌ها و تحلیل تک‌تک آنها ممکن نیست بنابراین تنها به ذکر برخی از آنها بسنده شده است.

۲-۱ ویژگی‌های آوایی

گویش ایبانه به لحاظ آوایی دارای تمایزاتی نسبت به فارسی تهرانی است که از آن جمله می‌توان حضور همخوان /w/، واکه‌های /ə, y, ø, d/ کنار همخوان‌ها و واکه‌های دیگر را نام برد. مثال:

۱. w در wə'wə'ə (پنجره یا روزنه)

۲. d در sɑ'v'əb (ثواب)

۳. ø در p^{wh}ø'ɾtʃ^h (پارچ)

۴. y در t^{wh}y' s^{wy}ɾ (توسخ (پرتقال))

۵. ə در p^hə'zm^wo'ɾ-d-e (پژمرده)

ویژگی قابل توجه در این گویش نسبت به فارسی تهرانی، جایگاه تکیه (stress) است. نکته قابل توجه در مورد تکیه واژه‌های این گویش این است که نسبت به فارسی تهرانی، معمولاً یک هجا جلوتر است به عبارت دیگر جز در واژه‌های تک‌هجایی که تکیه روی تنها واکه موجود در واژه است و جز در واژه‌های دارای همخوان‌هایی مشدد که تکیه روی واکه پس از همخوان مشدد است، در اکثر موارد، شاهد حضور تکیه در هجای ما قبل آخر هستیم (نک. ۲-۳-۳).

الف) وجود فرایند حذف پایانی (apocope) که طی آن عنصر پایانی (عموماً همخوان) حذف می‌شود. البته در اکثر موارد هر دو صورت واژه در گویش مورد نظر حضور دارند هم بدون عنصر پایانی و هم با عنصر پایانی. مثال:

۷. دُرو / دروغ

۸ شا / شاه

خوشه $h^w y \text{sa} / h^w u' \text{se}$.۹

خرما $h^w \emptyset rm^w o / h^w o' rm^w o . \lambda$

h^wø'k^b-æ/ h^wdk^b .۱۱

۱۲. he^*st^b - نخست

۱۳. $h^w \theta t^h - \tilde{a}'_n$ خفتن، خوابیدن

ابرو ۱۴. ʔaˈvər^wy

آفتاب ?^wo'ft^{wh}øv/ ?^wo'ft^{wh}ov .۱۵

سیزی $S^w DVZi$ ۱۶

veʃ-tʰær .17

væ'hest^h .۱۸ بهشت

(د) تبدیل واکه /æ/ به /ɑ/ یا /a/ از تغییرات آوایی دیگر این گویش نسبت به فارسی تهرانی

است. مثال:

زخم	۱۹. za:χ/ zaχm
عقل	۲۰. ?aŋl
کله	۲۱. k ^{wh} ol ^l wɔ
حلق	۲۲. halɔ
مغز	۲۳. magz

۲-۲ ویژگی‌های صرفی و نحوی

وجود واژه‌های متفاوت در گویش ایبانه از دلایل مهم تدوین این واژه‌نامه است و این تفاوت از طریق فهرست شدن واژه‌ها در اثر حاضر نشان داده شده است. اما جدای از مسئله تمایز واژگانی می‌توان به برخی خصوصیات صرفی و نحوی نیز در این گویش اشاره کرد که از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند، مانند تمایز جنس، صرف افعال، ضمایم، ترکیبات وصفی و اضافی، شمار و ترتیب عناصر جمله، از آنجایی که پرداختن به تک‌تک این موضوعات به تفصیل، فضای مناسب‌تری را می‌طلبد، در این بخش تنها برخی نکات به طور خلاصه مرور می‌شوند:

۲-۲-۱ تمایز جنس

در گویش ایبانه تمایز جنس مؤنث و مذکر در همه مقوله‌های واژگانی دیده می‌شود (اشمیت ۱۳۸۳، ص ۵۲۴). این تمایز را می‌توان با دو واژه‌ی واژگانی که برای عدد «یک» وجود دارد و در کنار واژه‌ها می‌آیند مشخص کرد. در این گویش دو واژه‌های مؤنث عدد «یک» به صورت jæ به کار می‌رود و به انتهای واژه پسوند æ- (تأنیث‌ساز) اضافه می‌شود در حالی که در واژه‌هایی که به شیء یا پدیده‌ی مذکر دلالت می‌کنند عدد «یک» به صورت ?e به کار می‌رود و انتهای واژه، پسوندی وجود ندارد:

۲۴. اِ گُلوی/ گُلَوی ?e g^wɔl^wo^v-i/ g^wɔl^wo^v-i یک گلابی (مذکر)

۲۵. اِ زاردَلو ?e zard æ^lwy یک زردآلو (مذکر)

۲۶. اِ پور ?e p^{wh}ur یک پسر (مذکر)

۲۷. ی دَت jæ d^wɔt^h-æ یک دختر (مؤنث)

۲۸. ی آردَ jæ ʔ^wo^rd-æ یک (کیسه) آرد (مؤنث)

البته مواردی نیز وجود دارد که اسم مؤنث تنها با jæ همراه می‌شود بدون آنکه پسوند -æ به انتهای آن اضافه شود:

۳۰. یَ ساو jæ sʷɔy یک سیب

نکته جالب توجه اینکه گویشوران دلیل مذکر یا مؤنث بودن واژه‌ها را نمی‌دانند ولی هنگام به‌کار بردن واژه‌های جدید و وارداتی مانند موبایل و غیره، با استفاده از شم زبانی خود از آنها مذکر یا مؤنث می‌سازند.

۲-۲-۲ صرف افعال

از آنجایی که عموماً در بدنه اصلی واژه‌نامه‌ها، تصریف افعال فهرست نمی‌شوند در حالی که اطلاع یافتن از آنها برای پژوهش‌های محققان می‌تواند بسیار سودمند باشد، بنابراین در این بخش، صرف زمان‌های متفاوت افعال در گویش ابیانه فهرست شده‌اند و زمان‌هایی مانند: گذشته ساده، گذشته استمراری، گذشته کامل، حال ساده، حال کامل، آینده دور و نزدیک.

لازم به ذکر است که صرف افعال لازم و متعدی، شناسه‌های متفاوتی در جایگاه‌های متفاوتی می‌گیرند. به منظور نشان دادن این تفاوت‌ها، این افعال در دو جدول جداگانه (جدول‌های ۱ و ۲) فهرست شده‌اند. پرداختن به نکات دیگر از جمله مسئله ارگتیو، امر نفی، مجهول، سببی و غیره که هر کدام مسائل مخصوص به خود را دارند به حجم این بخش بسیار افزود بنابراین از ذکر و بررسی آنها خودداری شده است.

۲-۲-۳ ضمائر متصل و منفصل

گویش ایبانه مانند هر گویش دیگری به لحاظ ضمائر متفاوتی که دارد قابل بررسی است، از این رو در جدول شماره ۳ ضمائر فاعلی، مفعولی، انعکاسی و صفت ملکی فهرست شده‌اند. نکات قابل توجهی که درباره این ضمائر (و صفت) می‌توان گفت عبارتند از:

- علی‌رغم وجود تمایز جنس در این گویش، تنها ضمائر فاعلی و مفعولی دارای تمایز جنس

در سوم شخص مفرد هستند.

- ضمائر انعکاسی از ترکیب واژه «خود» ($\chi\ae j$) با صفات ملکی ساخته می‌شوند.
- به نظر می‌رسد در اکثر موارد، ضمائر (جز در نوع فاعلی) جای خود را به ضمائر فارسی معیار داده‌اند به‌طوری‌که تنها در افراد مسن می‌توان آنها را مشاهده کرد.
- تأثیر آواهای مجاور در یافت‌های گوناگون گاهی باعث تغییر همخوان یا واکه ضمائر می‌شود. این تغییر به گونه‌ای است که فرایند پرکاربرد همگونی (*assimilation*) بارها و بارها دیده می‌شود:

۳۱. $n\acute{e}m^1 m\acute{e}ra k^{w\acute{h}}yjo-fi-i-j-a$ این مرد اهل (تبدیل n به m به

کجاست؟ دلیل مجاورت با m)

۳۲. $p^{w\acute{h}}\partial-j \chi\ae l-a$ پایش کج است (تبدیل i به j به دلیل

مجاورت با \partial)

۳۳. $n^w\acute{u}m^1 b\ae-ft^h a$ او رفته است. (تبدیل n به m به

دلیل مجاورت با b)

۳۴. $n\acute{e}ŋ^1 g^{w\acute{u}}f-i k^h\acute{a}r-a$ او گوشش سنگین (تبدیل n به ŋ به دلیل

است. مجاورت با g)

جمع			مفرد				شخص ضمیر / صفت
۳	۲	۱	۳		۲	۱	
			مؤنث	مذکر			
n ^w u ^h mæ	ʃ ^w o ^h mo	hɑ ^h mo	n ^w u ^h n-æ	n ^w u ^h ŋ	t ^h ə	?æz	ضمیر فاعلی
n ^w u ^h mæ	ʃ ^w o ^h mo	hɑ ^h mɑ	n ^w u ^h n-æ	n ^w u ^h ŋ	t ^h æ	mæŋ	ضمیر مفعولی
ʃi	ji	mi	-i		-oɖ	-əŋ	صفت ملکی
-شان	-تان	-مان	-ش		-ت	-م	
χæ ^h j-ʃi	χæ ^h j-i	χæ ^h j-mi	χæ ^h j-ʔi		χæ ^h j ^w -oɖ	χæ ^h j ^w -əŋ	ضمیر انعکاسی
خودشان	خودتان	خودمان	خودش		خودت	خودم	

جدول (۳) ضمایر (و صفت) متصل و منفصل

صفات اشاره نزدیک (این و اینها) و دور (آن و آنها) نیز در جدول شماره ۴ آورده شده است:

دور		نزدیک		صفت اشاره شمار
مؤنث	مذکر	مؤنث	مذکر	
n ^w u ^h n-æ	n ^w u ^h ŋ	ně ^h n-æ	něŋ	مفرد
n ^w u ^h m-æ		ně ^h m-æ		جمع

جدول (۴) صفات اشاره دور و نزدیک

ضمایر مبهم «همان» و «همین» نیز به ترتیب hɑ^hŋ & hɑ^hm^wo

۲-۲-۴ پیشوندها و پسوندها

یکی از مسائل مطرح در ساختواژه (صرف) هر زبان یا گویش، پرداختن به فرایندهای اصلی واژه‌سازی است. از جمله فرایندهای مهم گویش ابیانه می‌توان به اشتقاق یا وندافزایی اشاره کرد. هنگام کار با مدخل‌های ابیانه با اجزایی روبرو شدیم که به نظر می‌رسید می‌توان آنها را به عنوان پیشوند یا پسوند به صورت مجزا مطرح کرد. این اجزا همراه با چند نمونه در انتهای کتاب با عنوان «فهرست پیشوندها و پسوندها» فهرست شده‌اند. لازم به ذکر است این وندها الزاماً تمام وندهای

ابیانه نیستند، ممکن است وندهای دیگری نیز در این گویش وجود داشته باشد که از قلم افتاده باشد. یک دلیل مهم برای این جافنادگی، آشنا و مسلط نبودن مؤلفان با این گویش است. دیگر آنکه در تعیین وندهای یک زبان یا گویش، وجود دیدگاه در زمانی و تاریخی بر تعداد و نوع وندها تأثیر بسیار می‌گذارد اما در اینجا وندها تنها با دیدگاه همزمانی تفکیک شده‌اند.

۲-۵ ترکیبات وصفی و اضافی

در بررسی ترکیبات وصفی و اضافی می‌توان به مباحثی مانند قلب، کسرۀ اضافه و مطابقه اشاره کرد:

(الف) قلب: گاهی شاهد جابجایی در عناصر تشکیل دهنده این گونه ترکیبات هستیم. مثال:

۳۵. آهنی‌مار $ʔahni\ m^wɔr$ مار افعی

۳۶. نر بُز $næ\ r\ bəz$ بُز نر

۳۷. واچا داد $vaʃʰa\ dā\ de$ برادرزاده

۳۸. به‌دانه $beh\ dā\ n-e$ تخم به

البته اکثر اوقات چنین جابجایی وجود ندارد:

۳۹. داد زیا $dade\ z^wɔ\ -j-a$ برادرزاده

۴۰. تم به $t^whə\ m^wɔ\ b^wɔ$ تخم به

۴۱. بُز مای $b^wɔ\ z-e\ ma\ je$ بُز مای

۴۲. انگشت اِشرا $ʔæŋ\ go^wʃt^h\ æ\ hieʃ^wɔ\ ra$ انگشت اشاره

۴۳. نون ساو $n^wūŋ\ s^wɔy$ آن سبب

(ب) کسرۀ اضافه: در اکثر ترکیبات گویش ابیانه، کسرۀ اضافه وجود ندارد:

۴۴. بر رز $bæ\ r^1\ ræz$ در باغ

۴۵. کاسه گردا $k^whə\ sæ\ g^wɔrd-a$ کاسه بزرگ

۴۶. چوغوندر قند / چغوندر قن $tʃ^whə\ uk^wūn\ dæ\ r\ kæn\ d/ tʃ^hək^wūn\ dæ\ r\ kæn$

چغندر قند

ولی به نظر می‌رسد گاهی (تحت تأثیر فارسی معیار) بین دو واژه ɒ یا æ دیده می‌شود:

۴۷. مردم وی یونا mæ'rdʷõm-ə vij'ũ'na مردم ایبانه

۴۸. نون فطیر n'ũ'n-ə fæ't'hɪr نان فطیر

ج) مطابقه: بین صفت و موصوف تطابق وجود دارد به عبارت دیگر صفت از نظر جنس با اسم مجاورش مطابقت دارد (لکوک ۱۹۷۴، ص ۵۴).

۴۹. الف) زن شال zæn-e šal-e زن شل

ب) مرا شال mera šal مرد شل

۵۰. الف) زن کور zæn-e k'w'huɪr-e زن کور

ب) مرا کور mera k'w'huɪr مرد کور

همان گونه که در نمونه‌های ۴۹. الف) و ۵۰. الف) مشاهده می‌شود هر دوی صفت و موصوف دارای نشان تأنیث e هستند. در حالی که در نمونه‌های ب) این نشان وجود ندارد.

همچنین بر خلاف فارسی معیار به هر دوی صفت و موصوف نشانه جمع (æ) افزوده می‌شود:

۵۱. الف) مر خوب me'ra x'w'yɒ مرد خوب

ب) مر خوب me'ra x'w'yɒ-b-æ مردان خوب

۵۲. الف) کمر گرد k'hæ'mær g'w'øɾd سنگ بزرگ

ب) کمر گرد k'hæ'mær-æ g'w'øɾd-æ سنگ‌های بزرگ (امینی ایبانه ۱۳۷۳، ص ۴۶)

۲-۲-۶ شمار

همان طور که اشاره شد در صورت‌های مفرد، دو گونه از عدد یک وجود دارد بدون آنکه واژه نشانه‌ای بگیرد (نک. ۲-۲-۱). نشانه جمع æ تکیه بر است و بین نمونه‌ها نشانه‌ای برای تشبیه مشاهده نشده است. مثال:

۵۳. زونگ/زونگ z'w'ũŋ'g/z'w'ũŋ'g-æ زانو/زانوها

گاهی پسوندهای دیگر جمع که در فارسی معیار نیز به کار می‌روند در ایبانه دیده می‌شوند.

مثال:

۵۴. زُنون zæ'n^w-ūŋ زن‌ها/ زنان

۵۵. مردون me'rd^w-ūŋ مردها/ مردان

۷-۲-۲ آرایش واژه‌ها

به منظور بررسی آرایش واژه‌ها و ترتیب عناصر جمله (word order)، در بخش الف، نمونه‌هایی از انواع جملات خبری، پرسشی و امری و در بخش ب) جایگاه حروف اضافه و نشانه «را» نسبت به گروه اسمی مجاورشان ارائه شده است:

الف) جایگاه اجزای جمله را می‌توان در جملات خبری (اسنادی و غیر اسنادی)، پرسشی (استفهامی و غیراستفهامی)، امری (مثبت و منفی) بررسی کرد:

جملات خبری:

۵۶. tʃ^{wh}ɒfi-t^h jaχ bæ-k^ha چایات سرد شد.

۵۷. n^wūn-æ zæŋ-e raχt^h-æ bæʃæŋ'g-e ve-dar-z-e آن زن لباس‌های قشنگی می‌دوزد.

جملات پرسشی:

۵۸. n^wūm' mero k^wɔjɔ m^wūn-e او مرد کجا زندگی می‌کند؟

۵۹. t^{wh}ɒ fi^wəz^wūn hāma bælaed-i (آیا) تو زبان ما را بلدی؟

جملات امری:

۶۰. ðim ne sēn'del-i tʃ^hin روی این صندلی بنشین.

۶۱. bæŋ næ-ʃ^wo s^wɔrm^wɒ-fi-a نیرو بیرون، سرد است.

همان طور که از مثال‌ها مشخص است به نظر می‌رسد ترتیب اجزای جمله در گویش ایبانه شبیه ترتیب اجزای جمله در فارسی معیار است.

ب) ایبانه دارای هر دو صورت پس‌اضافه (postposition) و پیش‌اضافه (preposition) است.
حروف اضافه «از» (væ) و «در» (dær) پس از اسم و حروف اضافه «به» (bæ)، «با» (χæj)، «تا» (ja) پیش از اسم می‌آیند. مثال:

- ۶۲ از خانه بیرون آمدم. $k^hæja\ v\bar{æ}\ bær\ ?æm^mæ-j-āñ$
 ۶۳ در باغ بودم. $ræz\ dær\ b^wø-j-āñ$
 ۶۴ به تو می‌گویم. $bæ\ t^hæ\ ?evadʒ-āñ$
 ۶۵ من با دخترم رفتم. $?æz\ χæj\ d^wøt^hæm\ bæf-āñ$
 ۶۶ (از) صبح تا شب کار می‌کردم. $s^wøbh\ ja\ f^wūm\ k^hær\ me-k^hæ$

حرف اضافه «به» (بر خلاف فلوسی معیار) گاهی حذف می‌شود:

- ۶۷ آن میوه‌ها را به من بده. $n^wūm-æ\ mivē\ mæn^t\ dæ$

نشانهٔ مفعولی «را»: این پس‌اضافه در صورتی که در جمله ظاهر شود پس از گروه اسمی یا ضمیر می‌نشیند. البته حضور آن بسیار نادر است و در اکثر موارد حذف می‌شود. مطابق نمونه‌های زیر، تنها در نمونهٔ ۷۲ از نشانهٔ مفعولی «را» استفاده شده است:

- ۶۸ (روی) میوه را بتراش. $hævidʒ\ bæ-t^whøf$
 ۶۹ من پدرم را دوست دارم. $?æz\ dadē-mī\ neves^s-e$
 ۷۰ آن میوه‌ها را بده. $n^wūm-æ\ mivē\ f^wō-dæ$
 ۷۱ ما راه را بلدیم. $hāma\ ra:\ bæləd-īmæ$
 ۷۲ این یک کار را می‌تواند انجام دهد. $nēn\ jæk^wūna\ k^whor-e\ bi-?øret^t^h-e$

امینی ایبانه (۱۳۷۳) معتقد است نشانهٔ مفعولی «را» در ایبانه به صورت i و j (در ضمایر مختوم به واکه) است (ص ۵۴). البته در بررسی حاضر e یا o نیز مشاهده شد.

- ۷۳ او گلوی مرا فشار داد. $n^wūñ^t\ gæl\ mæn-i\ z^wur\ bik^hæ$